

KUTADGU BİLİG'DE BİTKİ ADLARI

Names of herbs in “Knowledge for Wealth” (Kutadgu Bilig)

Faruk ÖZTÜRK*

Özet

Kutadgu Bilig müşterek Orta Asya Türkçesinin en önemli metinlerinden biridir. *Kutadgu Bilig* birçok açıdan olduğu gibi Türkçenin sözcük varlığının tam olarak belirlenmesi açısından da önemlidir. Bu çalışmada *Kutadgu Bilig*'deki bitki adları ele alınmıştır. Bunun için Arat'ın *Kutadgu Bilig* ile ilgili yayımlarından yararlanılmıştır. *Kutadgu Bilig*'de on yedi farklı bitki elli sekiz örnekte geçmektedir. Bunlardan bir bölümü temel anlamıyla bir bölümü de yan anlamıyla kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Bitki Adları, Sözcük Varlığı.

Abstract

“*Knowledge for Wealth*” is the one of the most important text of Turkish language of Middle Asia. “*Knowledge for Wealth*” has great importance from the point of view of development of lexicon of Turkish language. In this work have been considered names of plants, which were mentioned in “*Knowledge for Wealth*”. For this purpose we used the Arat's publications of “*Knowledge for Wealth*”. In “*Knowledge for Wealth*” in fifty eight examples were mentioned seventeen names of various herbs. One part of them was used in direct meaning, another part was used in figurative meaning.

Key Words: “*Knowledge for Wealth*” (Kutadgu Bilig), Names of Herbs, Lexicon.

1. Giriş

*Kutadgu Bilig*¹ Türk dili tarihi içindeki ilk manzum siyasetnamedir. Bilinen üç yazması (Herat, Fergana ve Mısır yazmaları) olan *Kutadgu Bilig* aynı zamanda İslâmî Türk edebiyatının ilk metinlerinden biridir.

Kutadgu Bilig üzerine yapılan incelemelerde madde başı kelimelerin 2861 olduğu belirlenmiştir. (Yüce 1980: 24.) Metindeki 2861 kelimenin de ayrı ayrı incelenmesi gerekir. Bu kelimeler hangi alanlarla ilgilidir? Bu çalışmada yalnızca bitki ile ilgili kelimelerin hangi kavramları yansıttığı sorusuna cevap aranacak, *Kutadgu Bilig*'deki bitki adları ve bu adların metin içindeki işlevleri araştırılacaktır. Metinde on yedi farklı bitki adı elli sekiz farklı biçim içinde yer almaktadır. Bitkilerin bir bölümü temel sözcük varlığının da öğeleridir. Dolayısıyla bitki adlarının içinde hiç geçmediği bir metin tasarlamak güçtür. Edebiyat metinlerinde bitkiler, benzetme ve deyim aktarmalarında sık kullanılır. “İnsanlar dünya üzerindeki tüm dillerde sevgilerini, hayranlıklarını, küçümsemelerini birbirlerine hayvan ya da bitki adı vererek ifade etmişler, kendilerini bunlarla karşılaştırmışlardır.” (Roux 2005: 223.)

2. Kutadgu Bilig'de Geçen Bitki Adları

2.1. arbut

Metinde bir kez geçen **arbut** “*karpuz (mecâzî: ahmak)*” sözü tabiatan insana bir deyim aktarması içinde “ahmak” karşılığında kullanılmıştır.

muÆar meÆzetü aydı şaèir sözi

uúup tıÆelayu al kişi arbutı [1900]

“Şair buna benzer bir söz söylemiştir, dinleyip anlamağa çalış; ey insanların karpuzu.”

* Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi.

¹ Bu çalışmada Reşit Rahmeti Arat'ın *Kutadgu Bilig* üzerinde yaptığı çalışmalar temel alınmıştır.

2.2. arpa (Ar. şaèir, Lât. holdaum vulgare)

Kutadgu Bilig'de **arpa** "arpa" kelimesi 5 örnekte geçmektedir. Clauson *arpa* sözünün Toharca olduğunu kaydederken Sevortyan bu kelimenin Türkçeye Moğolcadan geçmiş olabileceğini belirtmektedir. (CLAUSON: *EDPT*: ARB: 198^b.; SEVORTYAN 1974: 176.; DOERFER: *TMEN*: II, 24⁴⁴⁵.) *Arpa* sözünü temel sözvarlığının bir ögesi olarak düşünmek gerekir. *Arpa* hem 'hayvan yemi' olarak hem de 'un yapılarak insan yiyeceği' olarak kullanılır; ancak *Kutadgu Bilig*'deki bütün beyitlerde *arpa*, insan yiyeceği kavramını yansıtmaktadır; ayrıca "arpa aşı" mütevazı bir yemek olarak tasvir edilmiştir.

Úarın toêguça yi úamuğ yim içim

Kerek arpa yür tut toêurğu açım [4769]

"Her yiyecek ve içecekten ancak karnı doyuracak kadar yemeli; içinde ister arpa ister dari olsun, bu da benim karnımı doyuracaktır."

Bu söz DLT'de beş kez geçmektedir. (DLT I. 123^{19,20}, 343¹; II. 121⁵, 316¹¹.)

2.3. azğan (Lât. rosa canina, rosa majalis, rosa multiflora, prunus spinora)

Azğan "yaban çiçeği" sözü bir örnekte geçmektedir. (**azğan** < **az**+**ğan** 'kuşburnu, yabangülü')

Asıg úlsa azğan anıÆ men úlı

Çiçek yaslıg erse biçer men ulı [2573]

"Yaban çiçeği faydalı ise ben onun kuluyum; eğer özenilerek yetiştirilmiş çiçek zararlı ise onun kökünü keserim."

Bu söz DLT'de iki kez geçmektedir. (DLT I. 439^{7,13}.)

2.4. buğday (Ar. óinta, Lât. triticum aestivum)

Metinde **buğday** "buğday" sözü de bir kere geçmektedir. İndekste bu kelime 'buğday' (CLAUSON: *EDPT*: BGD: 312^b.; SEVORTYAN 1978: 232.) şeklinde anlamlandırılmıştır. Metinde ise bir yıldızın adı 'Sünbüle' olarak geçer.

Kör arslan bile úoşnı buğday başı

Basa ülgü boldı çaêan ya işi [140]

"Bak, Esed'in komşusu Sünbüledir, sonra Akreb ve Kavs'in arkadaşı Mızan gelir."

Bu söz DLT'de on kez geçmektedir. (DLT II. 235¹⁰, 319⁸, 363¹⁵; III. 4¹⁷, 73¹⁷, 240^{6,7,13}, 254¹⁵, 325¹⁸.)

2.5. çiçek

Kutadgu Bilig'de en çok 17 kere ile **çiçek** "çiçek" [çiçek < ET. çecek CLAUSON: *EDPT*: CCG: 400^b, 401^a.; DOERFER: *TMEN*: III, 57¹⁰⁷³. (Fergana yazmasında çé:çe:k, Mısır yazmasında çeçe:k)] adı kullanılmıştır. Bu ad bazen gerçek anlamda bazen de deyim aktarmalarında yer alır.

Úalú úaşı tügdi közi yaş saçar

Çiçek yazdı yüz kör küler úatgurar [80]

"Gök kaşını çattı, gözünden yaş serpiliyor; çiçek yüzünü açtı, bak, gülmekten katılıyor."

Burada insanla ilgili bir unsur *çiçek* sözüne aktarılmıştır.

Bu türlüğ çiçek yirde munça bediz

Yazı tağ úır oprı yaşıl kök meÆiz [96]

“Yerde bin bir çiçek, bin bir manzara, düzlük, dağ, sahra, vadi, yeşil ve mavi renkler ile örtülmüş.”

Yağız yir baür bolmağınça úızıl

Ya otta çiçek önmeginçe yaşıl [120]

“Kara toprak kızıl bakır oluncaya kadar, ateşten yeşil çiçek çıkıncaya kadar.”

Burada da tabiattaki nesnelere arasında bir aktarma vardır.

Bu söz DLT’de on kez geçmektedir. (DLT I. 119₄, 179₂₂, 193₈, 233₂₆, 388₁₃, 437₄, 508₁₂; II. 122₂₂, 285_{9,15}.)

2.6. çim [ar. âil, Lât. cynodon dactylon]

Metinde **çim** “çim, ayırık otu” sözü de bir kere geçmektedir. (çim < ET. çim/çim CLAUSON: EDPT: CM: 421^b.)

Üyük çim osuğluğ bolur bilgeler

Çıuar suv úayda aêau tepseler [974]

“Âlimler sulak yerlere benzerler; nereye ayak vururlarsa oradan su çıkar.”

Bu söz DLT’de bir kez geçmektedir. (DLT I. 338₁₂.)

2.7. erğuvan

Metinde **erğuvan** “erguvan çiçeği” sözü de bir kere geçmektedir. Erguvan kelimesini Farsça bir alıntı olarak gösteren Tietze bunu ‘eflâton ile kırmızı arası çiçek açan bir ağaç’ biçiminde anlamlandırmıştır. (TIETZE: TvETTL Cilt 1 A-E: 733^a.)

Temam erğuvan teg úızıl meÆzim erdi

Bu kün zaêferan urğın eÆde tarıttım [6529]

“Benzim kırmızı, tam bir erguvan gibi idi, bugün yüzüme safran tohumu ekdim.”

2.8. úadıÆ [Ar. ðalanc, Lât. erica arborea]

Metinde **úadıÆ** “kayın ağacı” sözü de bir kere geçmektedir. (CLAUSON: EDPT: ĞDN: 602^b. “úaêıñ”, DOERFER: TMEN: III. 183₁₁₆₄., MUSAEV 1975: 468., STEINGASS 472^a.)

úadıÆ teg boêum erdi ou teg köni tüz

ya teg egri boldı egildim töÆgittim [6532]

“Kayın gibi vücudum ok gibi düz ve dik idi, şimdi yay gibi eğri oldu, eğdim, eğildim.”

Bu söz DLT’de 6 kez geçmektedir. (DLT I. 32₈, 356₂₀; III. 134₁₃, 151₇, 369_{20,21}.)

2.9. úağıl

Metinde **úağıl** “yaş söğüt dalı” sözü de bir kere geçmektedir. (CLAUSON: EDPT: ĞĜL: 610^b.)

tadu artadı kör küçi eksüdi

úağıl teg köni boê egildi úodı [1055]

“Unsurlar bozuldu, kuvveti azaldı; dik vücudu yaş söğüt dalı gibi büküldü.”

Bu söz DLT’de iki kez geçmektedir. (DLT I. 409_{3,6}.)

2.10. úağun [Ar. baùùò, Lât. cucumis melon]

Metinde **úağun** “kavun” sözü iki kere geçmektedir. (DOERFER: *TMEN*: IV, N 294₁₂₄₌₂₀₆₉. قاوون [qāvun]←Tü. qavun)

Neçe körklüg erse úağun taş yüzi

Yıêi ya beêizi ya meÆzi tözi [5110]

“Kavunun dışı, kokusu, şekli veya rengi ne kadar güzel olursa olsun,”

içinde tatıg bolmasa ol úağun

anı taştın atğu bolur ay sıgun [5111]

“İçinde tadı yoksa o kavunu kaldırıp atmak icap eder, ey dağ keçisi gibi çevik insan.”

Bu söz DLT’de on sekiz kez geçmektedir. (DLT I. 15₁₆, 88₁₅, 174₁₀, 214₁, 268₆, 269₁₉, 395₁₂, 410_{10,11}, 499₂₄, 504₁₉, 505₁₈; II. 290₁₁; III. 107₈, 129₁₉, 146₂, 190₂₁, 435₉.)

2.11. úaranfil [Fa. úarnful < Gr. úaranfûl]

Metinde **úaranfil** “karanfîl” sözü bir kere geçmektedir. (STEINGASS: 966^b.)

ãaba yili úoptı úaranfil yıên

ajun barça bütrü yıpar burdı kin [71]

“Karanfîl kokulu bahar rüzgârı esti; dünyanın her tarafı misk ve anber kokusu ile doldu.”

2.12. kürküm [Ar. zaêferân, Lât. crocus sativus]

Metinde **kürküm** “safran” sözü bir kere geçmektedir. (Kürküm < Fa. kunkum. CLAUSON: *EDPT*: GRG:743^a.)

yıl ülgü yay erse tüşegli yiğit

sarıg al tüşese ya kürküm ögit [6009]

“Yılın mevsimi yaz ve rüya gören delikanlı ise rüyasında sarı, pembe renklerle safran veya öğütülmüş bir şey görürse.”

Bu söz DLT’de bir kez geçmektedir. (DLT I. 486₉.)

2.13. ot

Metinde **ot** “ot” sözü sekiz kere geçmektedir. (SEVORTYAN 1974: 481.)

biligsiz kişi köÆli kum teg turur

ögsiz kirse tolmez ap ot yem önür [975]

“Bilgisiz insanın gönlü kumsal gibidir, nehir aksa dolmaz, orada ot ve yem bitmez.”

Könilik üçün kök aêaúm turur

yayılmaz üçün yirde oy yim önür [5600]

“Doğruluk yüzünden gök ayakta durur, yer sabit olduğu için üzerinde ot ve ekin biter.”

úayu tağda yügrür üÆürde evi

yimi ot köki içgü yağmur suvı [6155]

“Biri dağda koşar, evi mağaradır, onun yediği ot kökü, içtiği yağmur suyudur.”

yigüm ot köki bolsu yağmur suvı tap

eêiz úum tüneyi tağ ton keêeyi [6571]

“Yiyeceğim ot kökü olsun, yağmur suyu bana yeter; kumdan döşek yapıp geceleyeyim, çuldan elbise giyeyim.”

Bu söz DLT'de otuz üç kez geçmektedir. (DLT I. 14_{11,13}, 35_{5,6}, 65₂₂, 75₆, 169₂₄, 172₁₆, 195₃, 225₁, 255₃, 342₂₁, 415₁₂, 469₁₁; II. 79₁₉, 108₂₆, 133₁₅, 294₁₁, 330₅, 348₂₈, 351₂; III. 4₅, 47₂₃, 68₉, 122₁, 141₂₄, 200₆, 263₁₄, 277₉, 287₁₄, 374₆, 436₂₀, 442₁₃.)

2.14. simiş

Metinde **simiş** “*simiş, çekirdek*” sözü bir kere geçmektedir.

aş içgü yiseler nuúul ur yimiş

úuruğ öl yimiş ur bir ança simiş [4660]

“Yiyecek ve içecek tamam olunca çerez ve meyve ver, kuru ve yaş meyve yanında bir miktar simiş de bulunsun.”

2.15. tiken

Metinde **tiken** “*diken*” sözü iki kere geçmektedir. (*tiken* < ti+ken. CLAUSON: EDPT: DGN: 483^b; DOERFER: TMEN: II, 528₉₁₅.)

ayur bu úaêaşıÆ irig sözlemiş

aÆar torúu îtım tiken çiknemiş [3846]

“Kardeşin çok haşin cevap vermiş, ben ona ipek gönderdim, o ise diken işlemiş -dedi-.”

Burada da diken kelimesi gerçek anlamı dışında kullanılmıştır.

ùiken ol úúuşluğúá êünya tolu

aêaú ursa yirke kirür saúlağú [6383]

“Akıllı insan için dünya dikenler ile doludur, yere basınca ayağına batar, dikkat etmek lâzımdır.”

Bu söz DLT'de yedi kez geçmektedir. (DLT I. 204₁₈, 400₂₃, 401_{1,23}; II. 215₇, 280₁₄; III. 44₁₃.)

2.16. yΨmiş

Metinde **yΨmiş** “*yemiş, meyve*” sözü on kere geçmektedir. (CLAUSON: EDPT: YMŞ: 938^b.)

yΨmiş yigü nièmet çiçekinde gör

úamuğ neÆke yaÆzağ munı bilgü teÆ [1651]

“Meyveyi, yiyecek nimetleri, çiçekte iken görmeli; her işte misal olarak bunu örnek tutmalı.”

úuruğ öl yΨmiş tut ya içgü süçig

anıÆdın bolur bu boğuzúá keçig [2889]

“Kuru veya yaş meyve yahut içki ve şarap, bunlar boğaza hep onun elinden gelir.”

úuruğ öl yΨmiş ya cülengbin cülab

özi úatğú tutğú bu barça şerab [2904]

“Kuru, yaş meyve veya gül balı, gül şurubu, bütün bu içkileri kendisi yapmalı ve muhafaza etmelidir.”

Telim tüş bolur yim içimke barır

yarağsız yΨmiş bolsa teÆsiz kelir [6005]

“Birçok rüyalar vardır ki yemek ve içmekten gelir, yaramayan yemekler yenilmiş ise rüya da uygunsuz olur.”

Bu söz DLT’de yedi kez geçmektedir. (DLT I. 251₁₇, 263₉; II. 12₁₈, 95₂₃, 146₆, 254₁₆; III. 12₁₄.)

2.17. yığaç

Metinde **yığaç** “ağaç” sözü dört kere geçmektedir. [CLAUSON: *EDPT*: AĞC: 79^b; TIETZE: *TvETTL* Cilt 1 A-E: 109^b. (yığaç < ET. 1 ‘bitki’+‘-ğaç’)]

yayılmaz yorığa keveldin tüşüp

eêersiz yığaç mingü muÆluğ bolup [1428]

“Sarsmayan rahvan küheylan attan inip aciz içinde eyersiz bir ağaca bineceksin.”

uúuşsuz kişi ol yimişsiz yığaç

yimişsiz yığaçığ negü úlsun aç [2455]

“Akılsız adam meyvesiz ağaç gibidir, aç kimse meyvesiz ağacı ne yapsın.” Burada da bir benzetme vardır.

yağa tursu yağmur yazılsu çiçek

úurumuş yığaçtın salınsu küjek [118]

“Yağmur yağmakta devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.”

úurumuş yığaçlar tonandı yaşıl

bezendi yipün al sarıg kök úzıl [67]

“Kurumuş ağaçlar yeşiller giyindi, tabiat mor, al, yeşil ve kızıl renkler ile süslendi.”

Bu söz DLT’de yüz yirmi üç kez geçmektedir. (DLT I. 14₁, 18_{18,20}, 152₂₇, 174₂₁, 198_{5,9}, 219₃, 244₆, 249₈, 251₂₃, 254₆, 260₃, 263_{3,9}, 271₁₅, 283₁₅, 290₄, 294₁₉, 297₁₉, 312₁₂, 319₂₁, 439_{7,28}, 485₂, 502₂₁, 503₁₄, 505_{11,12}, 511₆; II. 11_{6,20}, 20₂₅, 24₂₀, 29_{2,22}, 37_{5,6}, 69₂₇, 70₁₁, 80₅, 85₄, 91₂₃, 101₁₂, 122₆, 123₂₃, 130₁₂, 141₃, 171₆, 195₅, 203₉, 204₃, 207₁₅, 213₁₂, 222₆, 229₇, 236₁₉, 237₂₇, 242₁₀, 244₁₄, 245₂₁, 264₁₉, 266₁₇, 267₂₇, 269₂₄, 271₂₂, 313₁₅, 331₂₂, 332₁₈, 349₂₂, 360₂₃, 363₃; III. 8_{17,18,19,20,22,23,25}, 25_{5,7}, 28₆, 38₁₇, 44₄, 50₇, 52₄, 54₁₈, 69₁₆, 82₁₀, 86₅, 94₂₀, 103₈, 104₃, 110₁₁, 114₁₉, 116₅, 119₇, 189₈, 190₁₆, 191₁₉, 196₁₉, 216₄, 225₂₈, 246₁₂, 247₁, 252₂₆, 260₆, 265₂₄, 275₈, 277₂₁, 316₁₆, 321_{16,27}, 336₂₄, 348₁₃, 386₂, 392₁₈, 395₁₁, 422₂₁, 423_{7,23}, 424₅, 427₄.)

3. Sonuç

Bitki adları ana sözvarlığının öğeleri olduğundan içinde bitki adlarının geçmediği herhangi bir metin düşünmek güçtür. Karahanlı Türkçesi dönemindeki bitki adları bütün zenginliği ile Kutadgu Bilig’e yansımamıştır. Bu durum, *Kutadgu Bilig*’in manzum oluşundan, dolayısıyla sözvarlığının sınırlı oluşundan kaynaklanmaktadır. Hatta *Kutadgu Bilig*’deki hayvan adları ile karşılaştırıldığında bitki adları hayvan adlarına göre daha azdır. Şerif Ali Bozkaplan “*Kutadgu Bilig*’de Hayvan Adları” adlı çalışmasında Kutadgu Bilig’de 79 farklı hayvan adının 305 defa tekrarlandığını belirlemiştir (Bozkaplan: 2006: 4.)

Türk dili ve edebiyatının yazılı ve sözlü malzemeleri incelendiğinde, Türkçenin bitki dünyasının da öbür dünyaları gibi ² zengin ve çeşitli olduğu görülecektir.

² Hayvan adları ile ilgili olarak, bkz. Şerif Ali Bozkaplan, “Türkiye Türkçesindeki Ehli Olmayan Hayvan Adlarının Sistematiği”, **III. Uluslar arası Türk Dil Kurultayı**, Çeşme-İzmir 1996, Bildiriler, TDK Yayınları Ankara 1999, s.157-197.

Kutadgu Bilig’de Geçen Bitki Adlarının Dizini³

1. arbuz [1]	karpuz (mecazî “ahmak”). a.-1 (kişi a.) 1900
2. arpa [5]	arpa. a. 3611, 3612, 4765, 4769, 6334
3. azğan [1]	yaban çiçeği. a. 2573
4. buğday [1]	buğday. b. 140
5. çiçek [17]	çiçek. ç. 80, 96, 120, 2573, 2688 ç. teg 452, 6625 ç. yazıl- 118, 829, 1808 ç.-inde 1651 ç.-ler 70, 79, 1810, 3212 ç.-lerig 6435 ç.-lig 6531
6. çim [1]	çim, ayrık otu. ç. 974
7. erğuvan [1]	erğuvan çiçeği. e. teg 6529
8. úadıÆ [1]	kayın ağacı. ú. teg 6532
9. úağıl [1]	yaş söğüt dalı. ú. teg 1055
10. úağun [2]	kavun. ú. 5110, 5111
11. úaranfil [1] ⁴	(A.) karanfil. ú. 71
12. kürküm [1]	safran. ú. 6009
13. ot [8]	ot. o. 975, 5600, 6155, 6571 o.-ı 375, 1393 o.-lar 2887 o.-larig 2903
14. simiş [1]	simiş, çekirdek. s. 4660
15. tiken [2]	diken. t. 3846, 6383
16. yΨmiş [10]	yemiş, meyve. y. 1651, 2889, 2904, 4660, 4660, 6005 y.-i 4253, 4522 y.-siz 2455, 2455
17. yığaç [4]	ağaç. y. 1428 y.-iğ 2455 y.-tın 118 y.-lar 67

³ Burada *Kutadgu Bilig* İndeksinden yararlanılmıştır.

⁴ Steingass’ta karanfil kelimesinin Grekçeden Arapça ve Farsçaya geçtiği belirtilmektedir. Burada *Kutadgu Bilig* indeksine bağlı kalmıştır.

Kaynaklar

- 📖 Turhan BAYTOP: *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*: Ankara 1994, [VI]+ 508 s. Türk Dil Kurumu Yayınları: 605.
- 📖 Şerif Ali BOZKAPLAN: “*Kutadgu Bilig’de Hayvan adları*” Günümüz Dünyasında Yusuf Has Hacib ve Fikirleri II. Uluslar arası Sempozyum 8 Haziran 2006, Bişkek-Kırgızistan.
- 📖 Sir Gerard CLAUSON: *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*: London 1972, XLVIII+ 988 s. Oxford University Press.
- 📖 Gerhard DOERFER: *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen, unter besonderer Berücksichtigung älterer neupersischer Geschichtsquellen, vor allem der Mongolen-und Timüidenzeit*: Wiesbaden 1963, I, XLVIII+ 557 s.; 1965, II, VIII+ 671 s.; 1967, V+ 670 s.; 1975, IV, V+ 640 s. Franz Steiner Verlag.
- 📖 Mustafa S. KAÇALIN: *Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-nâmesi* -metin ve açıklamalar-: Kitabevi 288, 406 s., İstanbul, Ocak 2006.
- 📖 Jean-Paul ROUX: *Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*: [Çevirenler:] Aykut KAZANCIGİL-Lâle ARSLAN, 440 s., Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2005.
- 📖 Эрванд Владимирович СЕВОРТЯН: *Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на гласные)*: Академия Наук СССР Институт языкознания, Издательство «Наука», Москва 1974. [Ervand Vladimiroviç SEVORTYAN: *Etimolojiçiskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov (Obşetyurkskie i meştyurkskie osnovi na glasniye)*: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatelstvo “NAUKA”, Moskva 1974.]
- 📖 Эрванд Владимирович СЕВОРТЯН: *Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на букву «Б»)*: Академия Наук СССР Институт языкознания, Издательство «Наука», Москва 1978. [Ervand Vladimiroviç SEVORTYAN: *Etimolojiçiskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov (Obşetyurkskie i meştyurkskie osnovi na bukvu “B”)*: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatelstvo “NAUKA”, Moskva 1978.]
- 📖 Эрванд Владимирович СЕВОРТЯН: *Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на букву «В», «Г», «Д»)*: Академия Наук СССР Институт языкознания, Издательство «Наука», Москва 1980. [Ervand Vladimiroviç SEVORTYAN: *Etimolojiçiskiy Slovar Tyurkskih Yazıkov (Obşetyurkskie i meştyurkskie osnovi na bukvu “V”, “G”, “D”)*: Akademiya Nauk SSSR İnstitut Yazıkoznaniya, İzdatelstvo “NAUKA”, Moskva 1980.]
- 📖 F. STEINGASS: *A. Comprehensive Persian-English Dictionary*: London 1892, VIII+ 1539 s.
- 📖 Andreas TIETZE: *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı Cilt 1 A-E*: İstanbul-Wien 2002, 763 s., Simurg 56 Sözlük 2.
- 📖 [KÂŞGARLI MAHMUD]: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*: Çeviren: Besim ATALAY, Ankara 1939, I, XXXVI+ 530 s.; 1940, II, 366 s.; 1941, III 452 s. T. D. K. [yayın nr: 521, 522, 523, 524]
- 📖 [YUSUF HAS HÂCİB]: *Kutadgu Bilig* Metin: [İşleyen:] Reşit Rahmeti ARAT, İstanbul 1947, I, LIX+ 656 s. Türk Dil Kurumu.
- 📖 [YUSUF HAS HÂCİB]: *Kutadgu Bilig* Çeviri: Reşit Rahmeti ARAT, İstanbul 1959, II, XXVI+ 477 s. Türk Tarih Kurumu.
- 📖 [YUSUF HAS HÂCİB]: *Kutadgu Bilig* III İndeks, [Hazırlayan:] Reşit Rahmeti ARAT (İndeksi neşre hazırlayanlar: Kemal ERASLAN - Osman F. SERTKAYA - Nuri YÜCE – Ön Söz: Muharrem ERGİN), İstanbul 1979, XV+ 565 s. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 47, Seri: IV – Sayı: A 12.
- 📖 Юсуф БАЛАСАГУНИ: *Благодатное знание*: [перевод:] С. И. ИВАНОВА, издательство «Советский писатель», Ленинград 1990. [Yusuf BALASAGUN: *Blagodatnoe Znaniya*: (Perevod:) S. İ. İVANOVA, İzdatelstvo «Sovjetskiy Pisatel», Leningrad, 1990.]